

M. PAULI JUUSTEN,
EPISC. QUONDAM AB.
CHRONICON EPISCOPORUM
FINLANDENSIUM,
ANNOTATIONIBUS ET SYLLOGE MONU-
MENTORUM ILLUSTRATUM.

CUJUS

PARTICULAM XXXVI,

CONS. FAC. PHILOS. R. ACAD. ABOËNSIS,

PRÆSIDE

M. HENRICO GABRIELE
PORTHAN,

ELOQV. PROFESSORE REG. ET ORD. R. ACAD. LITT. HUMAN.
HIST. ET ANTIQVITT. MEMBRO,

Publicæ bonorum censuræ submittit

MICHAËL LUNDÉN,

Stip. Reg. Satacundensis,

IN AUDITORIO MAJORI die XXXI MAJI
A. MDCCXCIV,

Horis ante meridiem consvetis.

ABOË, Typis FRENCKELLIANIS.

THESES RESPONDENTIS.

THESIS I.

Ex *Mathesi* & *Oeconomia* fundamenta *Architecturæ* esse petenda, negari nequit; ut tamen finis quadruplex *Architecturæ* civilis obtineatur, *Architectum* sensu etiam pulchri exquisito, sive bono, ut loqui solemus, gustu præditum esse oportet.

THES. II. Quoniam boni mores firmissima sunt fulcra civitatis; experientia autem testatur, educationem sapientem ad mores hominum recte conformandos vehementer conferre: recte statuitur, parentes qui animos liberorum suorum moribus bonis non adjuvanc, contra rem publicam peccare.

THES. III. Qui discipulorum suorum non modo memoriam locupletare, sed etiam mentem excolere cupit; quoties res utiles illis proponit, ingenia illorum adjuvare simul debet ad nexum veritatum perspiciendum, libere cogitandi facultatem iis permittere, & ad mentem suam exprimendam eos exercere. Ubi autem erraverint, non modo objurcationibus, ne timidi fiant atque serviles, sed veritatis evidentia animo illorum objicienda, sunt in viam reducendi.

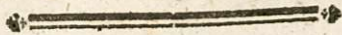
THES. IV. Opinio eorum, qui linguæ Romanæ puritatem ac elegantiam, sine lectione auctorum classicorum attingi posse putant, tam est falsa, quam eorum, qui lectionem auctorum assiduam sine diligentiorum imitatione ad hanc facultatem acquirendam sufficere putant.

THES. V. Qui ex cultus externi splendore voluptatem quærunt, non tam illam quam ipsi sentiunt, quam illam quam alii eos sentire putant, spectare, planum est: adeoque gloriæ cuiusdam, ineptæ licet vanæque, potius quam voluptatis cupidine ducuntur. Unde ad ambitiosorum rectius quam ad voluptariosum familiam referri, patet.

THES. VI. Conversatio publica sexus utriusque quantum ad mores hominum poliendos, decentiamque illis majorem comparandam conferat, & experientia & ratio ostendit.

THES. VII. Notum est, eos qui magnam pecuniam repente atque inopinanter, nulla vel laboris vel prudentiæ suæ opè nixi, adipiscuntur, verum ac durabilem ex tali fortuna, fructum rarius percipere; cuius rei ratio perspectu difficilis non est. A qua observatione non multum aliis abluclit, experientiæ testimonio illa quoque firmata, operarios qui mediocrem, sed tamen sufficientem, pro labore suo mercedem accipiunt, locupletes, pro sua scilicet conditione, sapius fieri, quam quibus largior merces tribuitur.

THES. VIII. Entia, ut loquuntur, plura perfecte similia existere in rerum natura haud posse, qui demonstrandum sibi sumserunt, vanam omnino susceperunt operam.

De reatibus Cleri defendendis, diligenter exigendis & augendis curam intentam egisse, plura sua testantur edicta, quibus veteres de solvendis Decimis leges atque pactiones repetiit & inculcavit (585).

B b b b

Ne-

"vndan for:de Säkämäki, och "(deest aliquid?) "allahanda brwka, oc niw-
 "tha al laglighet, som anderstadz sidhvänie är öffuer alt landit. Fram-
 "delis haffde forne Akas sokins inbighiare ofs lossuat och besworet of-
 "sithiande fore vort prestemot, at the vilia fullborda theris prestebööl
 "fulleligha och allaledis epter thy som lagen utvisar oc sidhvänie är
 "öffuer alt vort biscopsdöme, och at the vilie holla til evig tiid then
 "sama sidhvänie som the aff Kyro aff alder hollit haffua, oc än holla,
 "som prestens skat ok andra utgärder, swa at the göre aff huar Ko-
 "nungx kroch III" (an II? cfr. supra p. 517 not.) "prestekroka, och
 "j bland thenne skat scullö the göre fore theris *Krokskin* I öre peninga fore
 "huart hwit skin. Tesselikes haffua the och lossuat före vedh, haffra
 "och halm Kirkiherrnom til yntfätning, then tiid biscopen skal thär
 "färma och visiter. Sidhen haffue the lossuet at fylla vnder prestebö-
 "let LX lars äng, swa och vedkeskog och fåu bethe, ther epter heböf-
 "ueligt är prestenom. Ytmerera haffue forne soknemen lossuat och
 "besvoret, at the vilie, som the och skule her epter tiil evig tiid hol-
 "le theris Kirkiherrre j verdoghet oc all laglighet, som anderstadz her
 "j landet sidvänie är bland godhe men. Datum Abo Anno, die & lo-
 "co ut supra." Nomina hominum (domiciliorumque suorum) non omnia
 esse recte expressa, facile liquet; sed desuit nobis opportunitas eadem
 emendandi; neque magni referre putamus. De reatibus autem Pastoris
 quæ hic fanciuntur, & ad morem rationemque ecclesiæ *Kyroönsis*, tan-
 quam normam & regulam reliquarum Tavastensium referuntur, ex ad-
 ducta supra p. 516 sq. Annotatione Anonymi lucem accipiunt; ut illi
 vicissim explicandæ profunt. Caterum ex hoc licet exemplo discere,
 quam caute & prudenter in novis constituendis ecclesiis Hierarchæ olim
 versati sint, quamque sollicitè viderint, ne Clerus inde detrimenti quid
 caperet. — Simul existimari facile poterit, quid de interpretamento RHY-
 ZELII judicari debeat, qui cum apud Auctorem nostrum legeret, *sub*
hoc Episcopo quamplurimas *ecclesias lapideas* per totam Diocesin fuisse
erectas, ea verba ita reddit: Genom hans råd och hjelp äro monga kyr-
 kor i Åbo Sticht uppbyggda, quasi nulla omnino antea iis locis templa
 fuisse Auctor narraret, quæ in lapidea fuisse tantum mutata ille signi-
 ficavit. Cfr. supra p. 555.

(585) Cfr. quæ supra, p. 230 not. 106 & p. 263 sq. not. 167.

Neque ordinem in rebus Ecclesiasticis observandum minus severe custodivit, aut de toto statu Hierarchiae tuendo, perpetuum sollicitumque studium adhibere neglexit. Quare facta ab eo *Statuta* & multa & gravia, cum a veteribus saepe laudantur, tum hodieque supersunt (586).

Juven-

de Edictis a R. Magno unacum Episcopo Aboënsi (sive *Benedicto* sive *Hemmingo*) ad incolas cum *Careliæ* tum *Ostrobotniæ Borealis* missis, disputavimus; quæ edicta noster observanda de novo præscripsit, anno quidem 1470 Careliis, anno autem 1478 Ostrobotniensibus, ad quos ipse etiam alias a. 1477 de hac eadem re dederat literas, quas ex *Reg. Eccles. Ab.* Fol. 29 descriptas, typis exprimi curavimus in *Fol. Hebd. Ab.* a. 1789, N:o 13.

(586) Desuit quidem nobis hæcenus opportunità, collectionem horum statutorum quæ in R. Archivo Antiquitatum servata (in Codice A. 57, 4:o, inter reliquorum *Statuta Episcoporum Regni Sveciæ*) inde in R. Bibliothecam Stockholmensem translata fuit, diligentius perlustrandi, (quam operam, fore ut alias nobis præflare liceat, speramus); sed hæc interim inde exempla dabimus. Anno 1474, necessarium reperiens Capitulum Aboënsis, ut *Statuta* & decreta, quæ ab eo post hæc fierent, literis consignata ac suis quæque libris distinctis, pro rerum diversa indole, illata conservarentur, sub auspicio Episcopi nostri initium fecit talium sive *Ephemeridum* sive *Collectionum* condendarum. Cujusmodi libro præmissa præfatio (unde hujus instituti habemus notitiam) cum supersit, præclare pro ratione temporis concinnata, eandem, licet longiorem, hoc loco apponere placet, qualem sua manu descripsit b. Archiepiscopus C. F. MENNANDER (quod apographon una cum egregia collectione multorum aliorum monumentorum, ad res illustrandas Fennicas pertinentium, Bibliothecæ nostræ Academicæ munifice donavit Filius, Paternæ in Lyceum nostrum benignitatis Hæres, Generosiss. Dn. Reg. Cancellariæ Consiliarius CAR. FR. FREDENHEIM), his conceptam verbis: "Pernecessarius litterarum usus tanto commendabiliores reddit veteres ipsarum vigilantissimos inventores, quanto plus posteris dinoscitur multipliciter profuturus. Litteris enim facta jam dudum præterita efficiuntur occulta fide presentia. Litteris labilis fluidaque humani sensus memoria sic stabilis, firma ac quodammodo perpetua. Litteris denique clarescunt ratiocinia, tolluntur am-

Juventutis etiam literis (in Ecclesiæ usum) imbuen-
 B b b b 2 da,

"bigua, perit perplexitas & provenit securitas, atque evolat sepe se-
 "curus, qui sine literis fuerat interdum vexationibus plurimis invol-
 "vendus. Paulum proderit præterea homini voluntas liberrima vel in-
 "tellectus potentia perspicacissima, nisi alit & fidelis custos memoria,
 "ut quod una volverit & altera decreverit, hec velut fida thesauraria
 "scripturæ monumentis adjuta conservet. Quidve valet rerum subti-
 "lium intellectio, quas sine litterarum patrocinio brevis (brevi?) ad-
 "modum delebit oblivio? Cum omnium habere reminiscenciam audi-
 "torum, Divine sit condicionis potius quam humane, hinc est quod
 "nos N." (fortassis M. nempe Magnus Nicolai, tum Præpositus Aboënsis,
 "postea Episcopus, cujus sollertia ac eruditioni, cum totum hoc consi-
 "lium, tum hanc ipsam præfationem conscriptam, haud absurde adscri-
 "bas?) "Præpositus & Capitulares ecclesie Aboënsis, propter diverso-
 "rum vertigines casuum & causarum per nos actenus (hactenus) de-
 "cisorum ac in futurum decidendorum, ad forum ecclesiasticum spe-
 "ctantium, qui quoque adeo graves his diebus præter solitum insurre-
 "xerant, ut patratores ipsorum nervum ecclesiastice discipline vi rum-
 "pere videantur: consentanea communique omnium deliberatione de-
 "super sepe facta, volumus singulos & omnes casus & causas deinceps
 "emergentes, Deoque juvante, justicie ministerio & nostra sollicitudine
 "terminandos, in scripta plana redigi per aliquem juratum nobis scri-
 "ptam capitularem, nudam gestorum & gerendorum negotiorum verita-
 "tem continencia, ad que tanquam ad annales autenticos, recursus in
 "submovendis dubiis habeatur, ne Layci rudes & opidani pericie litte-
 "rarum expertis, negocia sua sollicitissime conscribentes, viris ecclesiasticis
 "illuminatis, & laycis merito exemplaribus, in hoc appareant quomodolibet
 "prærogari. Neque ob hanc nostri (nostram?) ceptam sero vigilanciam,
 "nobis aut nostris prædecessoribus incuria (incurie?) desidieque vicium
 "quis [se?] juste estimet irrogari (irrogare?); dum prior populus tena-
 "cis obedientie filius desiderandeque pacis animpnus, suo tempore quicquid
 "sancta mater ecclesia observandum duxerat, sine contradictione qualibet
 "subire gaudebat. Quis itaque causam intentaret, cum nullus adesset
 "qui de retroactis alterum impugnaret? Modernus autem prædurus po-
 "pulus nervum habens ferreum, frontem eneam ac caritatem gelidam,
 "velut homo pestilens non amat eum qui se corripit, ymo non modo
 "non amare, verum etiam, si detur copia, invadere non pavescit. Tres
 "proinde conficere curavimus libellos, acta capitularia vel negocia com-
 "plices: unum qui statuta, secundum qui causas mere spirituales, &

dæ, Scholarumque publicarum, sedulam pro illius tem-
poris

tertium qui civiles debeant continere. Anno igitur Domini millesimo
 quadringentesimo septuagesimo quarto, prima die mensis Aprilis, hoc o-
 pus sumisit exordium, Christi nomine invocato! Ex ipsis statutis, quæ
 maxime ad jura varia officiaque Capitularium spectant, animi causa hæc
 attulisse exempla suffecerit: "Nullus recenter in Capitulum assumptus
 ecclesie Aboensis, prius admittatur ad secreta Capituli pertractanda,
 vel vocem quovis modo habeat in eodem, utpote in Prelatorum ele-
 ctionibus, Canonicorum receptionibus, beneficiorum collacionibus,
 quam fisco diæ ecclesie Aboensis V Markas monete Holmenfis exfol-
 verit cum effectu, pro libris aut aliis localibus (?) necessario reparan-
 dis." Item hoc: "Nullus residencium aut in Reso, vel equali distan-
 cia & citra vicinus existens ecclesie cathedrali, a die Capitulari que
 semper deinceps die Mercurii, nisi festi sublimioris in eadem cele-
 branda impediatur (deest solennitas, vel tale verbum) habeatur, se absen-
 tare presumat, sub pena unius ore, ante diem capitularem sequentem
 presidi persolvenda Capitulari, nisi illum corporalis infirmitas, Dominæ
 Episcopi vel Capitularium specialis commissio vel auctoritas faciat
 excusatum. De aliis diebus forte capitularibus in futurum ordinan-
 dis, simile sit iudicium. Prædicta vero emenda (bster) pro Capitula-
 rium iuunda recreatione reservetur. Qui vero penam dictam pertinaciter
 distulerit exhibere, tantum de suis redditibus pro residentibus
 deputatis, minuatur." Item: "Insuper concorditer & capitulariter, sta-
 tuimus, quatenus ceteris festis principalibus non omissis, in his præ-
 fertim sex solennitatibus, videlicet utriusque festi beati Henrici, De-
 dicacionis ecclesie, Pasche, Corporis Christi & nativitatis Mariæ, Pre-
 lati & ceteri Canonici capati in processione incendant. Quibus, sic ut
 premititur, in prædictis sex festivitatibus capatis intendentibus, debebitur
 una stopa vini ex cellarario sancti Henrici, totiens quociens uni-
 cuique sigillatim. Item statuimus, quatenus Prelati & Canonici infe-
 riores, quibus opus est vino, totiens quociens voluerint, ex cellarario beati
 Henrici pro quatuor ortonibus in promptum numeratis stopam obtinere
 (obtimeat?), ceteris his privilegiis & gratiis privatis". Meminit
 etiam b. JUUSTEN in Oratione Synodali a. 1573 Aboæ habita (de qua
 infra), præter alia statuta vetera, etiam decreti sequentis, quod inter
 hujus Episcopi illa existare autumat: "Damnamus & reprobamus forti-
 legia, incantationes, divinationes, somniorum interpretationes, &
 quascunque litteras cum characteribus & ignotorum vocabulorum in
 S. Scriptura non expressorum inscriptionibus, quas quidam superstitioni

poris conditione atque more, curam egisse, quæ superfunt monumenta demonstrant (587).

B b b b 3

Inpri-

valere existimant contra aquam, ignem, gladium & alia mortis & morborum pericula. Item improbamus omnes modos quibus nituntur homines occulta furta investigare, & alia hujusmodi deliramenta. Si quis talibus utitur, quasi perpetrato gravi peccato mortali puniatur. Sed si ea defenderit ut licita, ab ingressu ecclesie suspensus publicè penitentia puniatur, cum pena quadraginta marcarum."

(587) Stipem colligere pauperibus scholaribus, ecclesiis cuique assignatas hoc consilio peragrantiibus, dudum fuerat etiam apud nos permittum. Comparata autem hoc modo vitæ studiorumque subsidia, cum his eripere atque sustinere ad se trahere, avari quidam Scholarum Rectores non vererentur; turpem hunc abusum, aliosque nonnullos, gravi edicto Episcopus compefcuit. Cujus exemplum subjungimus: "Nos Conradus, Dei gracia Episcopus Aboensis, universis ad quorum noticiam presentes poterint pervenire, salutem & honorum omnium continuum incrementum. Quia insatiabile cupidinis desiderium adeo quorundam Rectorum Scholarium animos sua hactenus illaqueaverat pravitate, ut Christi fidelium elemosinas, pauperibus scholaribus ex longi temporis retroacti consuetudine debitas, ipsi (ipsis?) non expaverant perperam vendicare; qui videlicet insolitorum censuum talias singulis perne parrochiis imponentes, interdum vadia sive impignorationes, interdum integram iniqui census pensionem, antequam de loco se transferant, ab ipsis suis scholaribus consueverant extorquere. Unde sepe contactum est (contigit; factum est?) nobis in scis; ut qui plus in blado vel pecunia, variorum (variis?) pellibus aut aliis rebus obtulerant, pinguiorem sue mendicitatis districtum, licet parvi vel nullius meriti extiterint, aut minimo tempore scolis vacaverint, optinebant, studiosis & modestis inhumane parvipensis. Nos igitur hujusmodi detestandis abusibus & gravaminibus officii nostri pastoralis diligencia volentes occurrere, sancimus, cum venerabilis Capituli nostri consensu, presenti statuto perpetue valituro; Quod Rectores Scholarium futuris temporibus instituenti, & beneficiati, expensis liberis & salario scolastico consueto, non beneficiati vero, ultra victum & salarium predictos, parochia Lund in autumno & parochia Haverhu in hyeme sint contenti; qui autem amplius a quoquam scholarium temere presumpserit exigere, eundem excommunicacionis sentencie ipso facto decernimus subiaccere, ex qua nequibit prius absolvi, quam [sit] exactum illi eui

Inprimis autem ad Hierarchiæ ædificium firmandum atque exornandum pertinuit, adeoque non parvi momenti videri debuit consilium, quod idem iniit, cum Canonicos, quorum plerique hæctenus per parœcias rurales (quibus præerant) dispersi Aboæ *residere* atque Capituli interesse deliberationibus nequiverant, ad *perpetuam residentiam* adduceret; quod fieri aliter non potuit, quam ut sufficientes illis redditus, aliunde quam ex cura ecclesiarum ruralium habendos, compararet. Quamobrem ad imitationem instituti quod in aliis Diœcesibus totam per Sveciam dudum invaluerat, *Decimas* dictas *Pauperum*, (utpote ad hos sustentandos olim destinatas (588) atque adhibitas), ad Canonicos alendos posthac impendi, a. 1486 iussit (589);

“tale quid adeptum fuerit, reddiderit cum effectu. Illos eciarum simili volumus anathemate teneri, qui *libros* scilicet scienter alienaverint, aut sibi nequiter usurpaverint, aut causam illis suo neglectu dederint usurpandi; & qui inhabiles scientia & moribus vel quovis morbo vel vicio laborantes, studiose *presentaverint ad sacros ordines promovendos*: acceperunt enim non ambigimus fore ipsi Deo nostro, bonorum paucitate quam reproborum numerositate in sua ecclesia deserviri. Datum Abo die jovis, octava Augusti anno MCDLXXXII, nostro sub secreto.” *Reg. Eccles. Ab. Føl, 71.*

(588) Vel ipsa earum denominatio hoc prodit. Præterea expresse docent Leges Provinciales antiquæ, plerisque locis usu invaluisse, ut postquam Decimarum trientem Curatus accepisset, reliquus besis in tres partes divideretur, quarum prima eek. sic parochiali, altera Episcopo, tertia *pauperibus* cederet. Sic *Legg. Ostrogoth.* (*Kristnu B. IX Fl.*) habent: *En lut kirkiu, aman Biskupe, thridia a fatokum mannum.* In *Legg. Westrogoth.* (*Kyrk. Bolk. XIV Fl.*) post verba: *sidan* (ubi suum Curatus trientem abstulit) *skal skipta i threr lota, een a kyrkia, aman Biskuper, thridia vâslir mân* (pauperes), Codex recentior addit: *Ther si* (hæc tertia pauperibus assignata pars) *skal skipta i tu; en lot til spetalens* (Hospitali), *ock annan havi Bonde hevma medh sik; fatoka manna lot.*

(589) Satis itaque sero in Finlandia fuit hoc consilium adoptatum, quod per Sveciam diu jam obtinuerat; ad quod igitur exemplum

eaque lex deinde ad reformationis usque ecclesiasticae tempora valuit. Duplices autem in *Registro Ecclesiae Aboënsis* (Fol. 17 & 18) servantur Episcopi literæ, quibus magni momenti hoc negotium peregit, eodem die, sc. b. *Luciæ Virginis & martyris*, datæ: quarum unum exemplum

provocans Episcopus noster, in litteris hac de re datis, dicit: *Hvilken fierde dell utgiffnes j menige Sveriges kirkior, ok hether fatige tiondh, Conickom til hjelp ok uphâlde*. In Upsaliensi quidem Diœcesi, seculo jam XIII hunc morem initium cepisse, SCHEFFERUS docet, *Not. ad Chron. Archiep. Upsaliens.* p. 37 sq.; qui literis Ducis *Birgeri* allatis demonstrat, audax hoc consilium, tributum a populo ad alium profusus usum collatum, ad Hierarchiæ confirmandas rationes adhibendi, primum non sine accedente consensu R. *Erici* (Balbi), Ducis *Birgeri* ac aliorum discretorum terræ (s. ut alio loco habetur, *principum regni*), h. e. eorum apud quos tum summa potestas Reip. residebat, fuisse tentatum atque perfectum (eo, putamus, tempore, cum sub Archiepiscopo *Stavlero* Collegium Canonicorum secularium in Ecclesia Upsaliensi primum institueretur, vid. *ibid.* p. 49): an decimæ pauperum alia, quam quæ ex tribus Fulklandis (Tiundia, Attundia & Fierdhundia) provenirent, per Upsaliensem diœcesim neque postea (quod significare SCHEFFERUS videtur) Canonicis vindicatæ fuerint, aliis disquirendum relinquimus. Nostri autem tempore Episcopi, opes Hierarchiæ adeo jam confirmatæ validæque erant, ut nullo Civilis potestatis aut incolarum consensu ad decimas has a pristino & legitimo suo usu transferendas ac loco stipendii Canonicis attribuendas, opus sibi esset; verum ipse, ex plenitudine suæ potestatis eam facere mutationem, novamque legem Diœcesanis observandam injungere, nemine contradicere auso, haud dubitavit. Apud externos, neque hanc rationem *Decimas* partiendi, neque consilium, ex parte earum, per totam Diœcesim Collectarum, Canonicis stipendia constituendi, adhibitum fuisse, suspicamur; quod Canonici apud eos plerumque videntur fuisse *fundatæ* (h. e. certi fundi sive prædia iis adnexa, ex quorum proventibus stipendium sufficiens haberent; *Præbendæ, Beneficia?*). Sane *Decimæ pauperum* quæ sint, explicaturus Dn. DU CANGE (*Glossar.* in hoc Voc.) nullum alium adducit auctorem, quam nostrum SCHEFFERUM; *Decimarum* autem *Canonicalium* nullam prorsus facit mentionem. Ansam tamen *Decimas* suo more dividendi nosstrates ex veteri instituto sumsisse, patet, quo olim "universi Ecclesiæ (cujusque) reditus in quatuor partes" (haud semper æ-

emplum Latine, ad *Præpositum & Capitulum Aboënsis*, alterum Suetice ad *Curatos & Oeconomos templorum* (*Kirkpre-*

gatales) "dividebantur, ita ut prima cederet Episcopo, secunda Clericis, tertia pauperibus, & quarta fabricæ cujusque Ecclesiæ, ut facta "tecta consecrari posset." THOMASIVS Not. ad LANCIOTTI *Instit. Juris Canonici* P. II. p. III3. In *Aboënsi* vero *Dicœsi* admodum varia fuisse ratio Decimarum exigendarum constituta reperitur, ex variis pactis & conventionibus olim, primis religionis Christianæ in Finlandiam introductæ temporibus oriunda; quæ cum incolis inire Episcopus & Clerus necesse habebant, ubi hominibus, nulli hæcenus vectigali pendendo adfectis, tam grave imponere tributum tentarent; ad quam rem accedebat, quod modo valde diverso vitæ subsidia sibi comparare, terræ hujus incolæ solerent; agro colendo alii, venatu alii atque piscatu, pecoribus alendis alii &c. Porro, nescio quo tempore institutum fuit, ut ex illa Decimarum parte, quæ Ecclesiæ cuique parochiali obtingebat, *Sancto Henrico* (h. e. Ecclesiæ Cathedrali Aboënsi) per totam Dicœsim dimidium cederet; ex qua utraque portione conjunctim sumpta, *quadrantem* in usum Canoniorum subtrahendum atque insuendum Episcopus noster decrevit. In his igitur Finlandiæ provinciis, ubi Decimæ ex frumento colligebantur (h. e. in ditione *Aboënsi*, *Nylandia* usque ad ecclesiam *Werelax*, *Ostrobothnia*, *Alandia*, nonnullisque partibus *Satacundiæ*), omne *Secale* (*Råg*) quod ex agris quibuscunque redibat, trifariam dividebatur, cujus triens *Curato*, alter *Episcopo*, tertius *Ecclesiæ* cedebat; ex tertia hac parte, *quadrans* (summæ totius *uncia*) Canonice dabatur, reliquis *dodrans* in partes æquales inter *S. Henricum* & Ecclesiam quamque ruralem dividebatur. Sed *Hordeum*, *Avena*, *Triticum*, *Pisa* & *Fabæ* (*Lirter* och *Bödnor*) *Curatus* & *Episcopus* inter se partiebantur, ut nulla inde pars neque ad Canonicos neque ad Ecclesiam perveniret. Omnes hæc Decimæ in terris remotioribus, vendebantur, & collecta inde pecunia Aboam mittebatur. Sed sui loco trientis Decimarum, Episcopus multis locis, (in *Nylandia* usque ad *Viburgum*, *Alandia* &c.) cum incolis pepigerat, ut sibi *Butyrum* traderent, quod vocare moris fuit *Råbhestatt*, (*Råbhestatt* & *Smör*), scilicet annuatim *unam marcham butiri de quolibet capite virilis vel muliebris sexus, septimum suæ ætatis annum complemte*, ut supra vidimus (p. 330, not. cf. p. 517 not.). Frumentum igitur, quod ex Decimis in his locis redibat, in duas æquales partes dividebatur, cum *Secale*, tum *Hordeum*; quarum alteram *Curatus* accepit, alteram Ecclesiæ, cujus rursus portio, modo quo diximus, inter Canonicos, *S. Henricum* & Ecclesiam parochialem dispertiebatur. In *Tavastia* tandem atque

)

(

kipreste och kirkivåränder) per Dioccesin Aboënsē, scriptum esse reperitur (590). Mirari subit, MESSENIUM hujus tanti consilii vel notitiam habuisse vel mentionem fecisse nullam; unde sequentes quoque scriptores rerum nostrarum latuit. Magis vero adhuc mirandum est, neque apud Auctorem nostrum negotii hujus ullum occurrere vestigium.

C c c c

Ne-

Carelia, ex pacto veteri, Decimæ Ecclesiasticæ numerata pecunia (postquam *Pellium* satis magnam copiam comparare incolæ porro non valebant) pendebantur, pro *Arcaum numero* (æster Boga:tal), h. e. ab hominē quovis annum ætatis XV supergresso; quæ pecunia rursus, modo supra exposito, inter Canonicos, S. Henricum & Ecclesiam quamque parochialem dividebatur. Quam omnem rationem ex instituto explicat Præfatio Libri veteris, cujus supra mentionem aliquoties jam fecimus (p. 315 not. 243, p. 474 & p. 536 not. 539).

(590) Literarum Svecice exaratarum exemplum (ex *Reg. Eccles. Ab.* Fol. 17 sq. descriptum) typis exprimi curavimus in *Folius Hebd. Ab.* a. 1785, N:o 15. Latinas illas hoc loco subjungimus, quo dilucidius totius rei ratio pateat: "Nos *Conradus* Divina miseratione
"Ecclesie Aboënsis Episcopus, Venerabilibus viris, Dominis Preposito,
"Archidiacono ceterisque Capitularibus Ecclesie nostre prefate, fratri-
"bus nostris in Christo sincerissimis, salutem & perpetuam in Domino
"caritatem. Licet nostre sollicitudinis labor ad omnes nostre dyocesis
"incolas generaliter extendi debeat, quia sapientibus & insipientibus
"debitores sumus; attamen ubi mayus imminet periculum, diligencius
"& caucius est consulendum. Hinc est quod curis continuis & assidua
"meditatione urgemur, ut juxta credite nobis dispensacionis officium
"subditorum commodis jugi, quantum nobis ex alto concessum fuerit,
"sollicitudinis studio intendamus. Cum igitur pre ceteris sacrosancta
"mater nobis commendat ecclesiam Aboënsē, sicut primatum optinet
"ceterarum, & oculis sue limpiditudinis se & sibi subjectas regere ha-
"beat & debeât ecclesias, corpusque totum nostre dyocessane ecclesie
"illustrare; sic & pre ceteris luce quadam incomparabili sapientie, mo-
"rum & virtutum, ut eminere & nitere debeat, profecto opus fore ar-
"bitramur. Hoc sane licet felicis recordacionis predecessores nostri,
"hujus sedis Præsules dignissimi ac sanctissimi patres, summo circum-
"spectjonis studio animadvertissent; ad ea tamen que intendimus, in-

Neque minus celebre ad posteritatem alio consilio nomen Episcopus noster sibi comparavit: nempe quod *Missalem* Librum suæ Diœceseos, diligenter primum revisum, atque ad unam certamque formam exactum, inventæ non multum antea admirabilis ope artis Typographica

stituta salubria, quanquam & ipsi temptassent, certis ac rationabilibus causis obnitentibus, non poterant pervenire. Siquidem quanta consideracione, opera atque utriusque hominis sollicitudine circa statum & condicionem predictæ nostræ Aboensis ecclesie, postquam ejus, utinam non immeriti Kathedram ascendimus, laboraverimus, non facile dixerimus: presertim qualiter ipsam in structura lapidum vivendum, personis videlicet studiosis, sapientibus, gravibus & maturis poterimus adornare, & eandem hujusmodi personarum residencia personaliter decorare. Sed ante hec tempora quo modo id fieri potuerit, non facile erat medium invenire: ex eo presertim, quod *prebende canonicales admodum pauca exsisterant, velut de facto existunt, & etiam ipse non fundate*, ex quibus hujusmodi residentes deberent sustentari. Unde est, quod maior pars *Canonicorum* dicte ecclesie apud *ecclesias rurales residencias duxerat*; matre autem, ecclesia scilicet cathedrali, suis debitis obsequiis in hoc quam plurimum defraudata. Quamobrem, prehabito super hoc maturiori consilio & examine diligenti, summopere de ratificacione & approbacione Reverendorum patrum, nostrorum successorum Episcoporum fiduciam habentes, hanc nostram ecclesiam ejusque consuetudines, jura & instituta, quoad residencias canonicas, veteris ecclesie Svecane consuetudini duxerimus in antea confirmari: providentes vobis vestrisque successoribus, Prelatis ac Canonicis, personaliter apud Cathedralam residere, & onera sua consueta supportare, & causis ecclesiasticis superintendere volentibus, *de quarta parte Decimarum ecclesias rurales, communicata porcione beati Henrici* (med Est Henrici del inbrâfnad), *ex indiviso contingencium, in quibuscunque rebus hujusmodi decime occurrerint, in monetis, in blado, in pellibus, sive tela, aut quavis re alia: quam quidem quartam ecclesia Svecana consuevit Decimas Pauperum appellare, usibus Canonicorum residencium deputatam.* Preterea presentibus nostris institutis & decreto vobis vestrisque successoribus canonicè intrantibus, levandi ab universis nostræ Diœcesis ecclesiis dictam quartam decimarum plenam concedimus facultatem, & eam inter vos libere disponendi. Et ut majoris firmitatis seu roboris hæc nostra concessio & institutio in per-

cæ imprimendum atque per singulas Ecclesias Fennicas dispersiendum, in usum sacerdotum promptum atque diligentem curavit: qui primus liber fuit, atque ante Reformationem Religionis unicus, quem, in usum Ecclesiæ Fennicæ, aut habito singulari ad incolas harum terrarum respectu, typis descriptum reperimus. Ad morem reliquorum hujus generis librorum est adornatus. Ex præmissa huic Missali præfatione atque approbatione Episcopi elucescit, hoc curante, librum diligenter fuisse correctum atque *ad verum ordinarium* (h. e. typum) Aboënsis Eccle-

C c c c 2

fiæ

petuum existere valeat, concedimus vobis auctoritatem suspendendi, & si opus fuerit, excommunicandi quoscunque contradicentes, seu aliter consilium, auxilium vel furorem (an favorem?) adhibentes, quo minus dicta quarta decimarum ad manus vestras valeat devenire, cujuscunque status existant. Quam quidem suspensionis & excommunicationis sententiam ipsos contravenientes incurrere volumus ipso facto. In cuius nostre institutionis ac concessionis perpetuam in antea firmitatem secretum nostrum presentibus duximus appendendum. Datum in *Körofs*, curia nostra, die beate Lucie virginis & marÿris, anno Domini MCDLXXXVI." Exemplum Svecanum, quod huic Latino nonnullis locis clarius inservit explicando, præterea docet, Decimas illas Canonicales ex fide jurata (*med en besvoren ed*) quotannis Aboam mittendas fuisse, a duobus Clericis, huic negotio præfectis, deinde servandas, administrandas atque accurate Canonicis distribuendas, qui ab hoc tempore quovis die Mercurii in Capitulum venire, consultationibusque & iudiciis ejus interesse, necesse habebant. Caterum pœnæ severitas, qua in novi juris violatores uti Canonicis permittit, satis ostendit, ad quod fastidium dominatio ecclesiastica apud majores nostros jam pervenerat. Quod autem de *paucitate præbendarum* conqueritur, & neque illas esse *fundatas* adjicit; id ita videtur explicari debere, ut quæ hætenus institutæ fundatæque ad Ecclesiam Cathedralem fuerant Præbendæ, pleræque non solis Canonicis possent vindicari (inprimis in quas posteri cognatique institutorum Jus Patronatus exercebant), neque horum optimatum ecclesiasticorum sufficerent lautiori splendidiorique vitæ generi sustentando? Quare consultum videbatur, Decimarum parte his assignanda, novum in diocesanis onus injungere, qui aliunde ecclesiarum & pauperum suorum necessitatibus prospicere, hac ope sibi imperiose adempta, deinceps cogebantur.

fiæ exacte conformatum (591) per *Danielem de Egber*,
Theologiæ Professore[m] Parisiensem, atque a. 1488 *Lube-*
cæ per Bartholomæum Ghotan typis impressum (592).
Men-

(591) Recte observat Reverendiss. VON TROIL (loco mox lau-
dando, p. 1) *Breviaria* atque *Missalia* Ecclesiæ Svecanæ, quæ tempore
dominantis apud nos religionis Romano-Catholicæ adhibebantur, in omni-
bus Diœcesibus exacte eadem non fuisse, sed pro cujusque consuetudine, quæ
ex Episcoporum atque Auctorum vario olim judicio invaluerat, aliquan-
tum discrepasse. Neque fieri aliter potuit, quam ut per libroriorum
inseitiam atque incuriam exemplaria passim varie corrumperentur, (quod
de suæ Diœceseos Missalibus Episcopus noster in Præfatione queritur):
unde cum typis essent imprimenda, necesse fuit ut ad fidem exemplo-
rum præstantissimorum, maxime quæ in Ecclesiis Cathedralibus adhibe-
bantur, accurate exigenter: quam operam noster per virum eruditio-
nis fama sua ætate clarum, perficiendum curavit. Unde autem habue-
rit LEXELIUS (Diff. de causis raritatis librorum, Upsaliæ Præf. Nob.
IHRE 1743 editæ Part. Post. p. 5 not. g) quod titulo Missalis nostri in-
fulsit, illud adornatum fuisse *secundum ordinem fratrum Prædicatorum*,
rescire haud potuimus.

(592) Secundum itaque ordine nostrum Missale fuit, eorum quæ
nova imprimendi arte Antistites Svecanæ Ecclesiæ describenda curabant,
(Missale Strengnesense annó proxime præcedente 1487 apud eundem
typographum e prelo exierat): quod vigilantiam atque diligentiam E-
piscopi nostri satis demonstrat. Nomen Typographi, qui *Bartholom.*
Ghotan in omnibus quas ego vidi librorum a se impressorum subscri-
ptionibus sese vocat, ceteri rectius, sed Nobil. VON STIERNMAN
Bartholom. *Johan de gentis* mire scribit (*Tal om de Lårda Vettens-*
skapars tilstånd i Svea Rike, under Hedendoms och Påfvedöms-tiden
p. 59, not. 120); quod sphalma esse typographicum crederes, nisi in
Centuria II Anonymor. ex scriptoribus gentis Sviogothicæ p. I eodem
plane modo corruptum extaret. Versum scil. ultimum subscriptionis
huic Typographo solennis, male legerat atque exscripserat, quem
(*Ghotan, degentis & in urbe Lubeck residentis*) Nob. WARMHOLTZ
(*Biblioth. Histor. Sveo-Goth. Part. IV No 176*) & Reverendiss. VON
TROIL (loco indic.) recte expressum exhibent. Ac ipse STIERNMAN-
NUS alio loco (*Tal om de Lårda Vettensk. &c. p. 61 not. 127*), sub-
scriptionem *Missalis Strengnesensis* adducens, ejusdem Typographi no-
men rectius effert *Barthol. Gothan*.

)

(

Mentionem libri hujus, hodie admodum rari (593), fecerunt plures Bibliographi nostri magis minusve accuratam (594); sed diligentissime descriptus habetur in Reverendiss. VON TROIL laudato a nobis sæpius opere (*Skrifter och Handlingar til uplysning i Swenska Kyrko-och Reform-*
C c c c 3

(593) In paucis Ecclesiis Fennicis ejusdem hodie supersunt exemplaria, atque ea misere lacerata. Completum exemplar vix ullum reperitur; inprimis ubi Præfatio & prima ultimaque folia adsint.

(594) Laudati a nobis nuper, not. 591 & 592. SCHEFFERO nondum innotuerat. Neque apud MESSENIUM, neque apud RHYZELIUM laudabilis navatæ in Ecclesiæ suæ usum operæ adhibitæque curæ, mentio ulla occurrit; quamvis jam tum, cum RHYZELII *Episcoposcopia* prodiret, & STIERNMANNI *Centuriæ* & LEXELII *Dissertatio* lucem adspexissent, Mirum autem est, *Missale* nostrum & apud STIERNMANNUM & apud WARMHOLTZIUM *Breviarii Aboënsis* nomine laudari, quamvis & a LEXELIO recte *Libri Missales* commemorarentur, & cui oculis usurpare eosdem licuit, hunc errorem mox deprehendere debuisset; STIERNMANNO etiam recte (*Tal om de Lärda Vetensk. &c. p. 59.*) utriusque generis differentiam explicante. Rem accuratius exponit Rev. v. TROIL I, c. Cumque Præfatio brevior *Missali* nostro præmissa, & consilium Episcopi & ingenium temporis non obscure prodat, eam hic repetendam esse putavimus. Talis autem legitur: "Reverendus in cristo pater & Dominus, D; nus *Conradus Bysttz*, dei & apostolice sedis gratia presul ecclesie Aboënsis. Attendens in sua dyocesi librorum *missalium* paucitatem Eorundemque corruptionem non modicam. Et ex hoc quorundem (quorundam) sacerdotum celebrantium confurgere turbacionem Et indevotionem. Hos libros *missales* secundum verum ordinarium sue ecclesie per eximium virum *Danielem de egher*, alme universitatis Parisiensis sacre theologie professorem insignem, optime correctos. Ac mraliter (magistraliter?) ex inspiratione divina Per honorabilem virum *Bartholomeum Ghotan* pro gloria cristi ihesu, cum summa diligentia In inclita civitate lubecensi impressos. Auctoritate ordinaria approbavit & confirmavit Et singulis sacerdotibus ex eisdem libris *missas* legentibus Et celebrantibus totiens quotiens De omnipotentis dei misericordia & auctoritate beatorum Petri & Pauli confusus, quadraginta dies indulgentiarum de iniunctis sibi penitentiis misericorditer relaxavit, Anno D; ni millesimo quadringentesimo

)

(

formations-Histerien), Vol. III Præf. p. XXII sq. Folio primo, quod frontis sive rubri vicem gerit, super brevem quam exhibet præfatiunculam, figuræ quædam conspiciuntur, tabulæ lignæ inculptæ atque inde chartæ impressæ, quæ attentionem paullo diligentiorē merentur. Sedet sc. in medio Episcopus (mitram in capite gestans, dextra manu librum, sinistra pedum Episcopale tenens); cujus sub pedibus jacet homo capite nudo, in sinistra pileum sive galerum (biretum), in dextra securim habens, sine omni dubio barbarus ille qui S. Henricum interfecit, cuique nomen *Lalli* posteriora secula tribuerunt (595); quæ omnia

"gentesimo octuagesimo octavo, die vero. XVII. mense augusti." Præter abbreviaturas quibus scætet, quasque plenis explicuimus literis, cæterum orthographiam & interpunctionis rationem tales deditimus, quales vetus exemplum exhibet. *Danielem de Egger* non cognovimus, quis fuerit? *Breviarium* aliquod *Aboënse* nunquam vidimus; quod vel editum unquam fuisse, tanto dubitamus magis, quod inter fragmina hujusmodi librorum in antiquissimis nonnullis ecclesiis Fennicis residua, nonnisi quæ vel secundum ordinem *Fratrum Prædicatorum*, vel secundum consuetudinem curiæ Romanæ &c. concinnata fuisse dicantur, reperimus. Inter alios vero libros ecclesiasticos, hac ætate editos, atque a majoribus nostris in tales usus adhibitos, in pluribus vetustis invenimus ecclesiis *Psalterium David prophete*, in Folio, sine addita anni nota, quod, ut subscriptio ultimæ subjunctæ paginæ docet, *Bartholomeus Ghotan impressit in Lubeck*. Nec non aliud, cujus indolem explicat subscriptio hujusmodi ultimæ subjunctæ paginæ: "Psalterium Davidis hymnis tam de tempore quam de sanctis adjunctis felicem habet finem: nuperime haud modica diligentia reuisum ac castigatum. Et in Imperiali ciuitate Lubeck impensis honesti ac probi viri *Petri Geyer* ibidem concius in officina defuncti *Stephani Arundes* impressum. Anno virginiei partus Millesimoquingentesimo primo. Die vicefimasecunda Martii."

(595) Cfr. supra p. 153 sq. Prædium *Lallis* paræciæ *Wemo*, aut ab eo nomen accepisse, aut illi dedisse, (si habitasse ibi existimetur, illudque nomen vere gessisse), potius credas, quam prædii olim Regii *Saaris* fuisse dominum. Sed ultra leves conjecturas progredi in talibus non licet.

omnia sanctum hunc Ecclesiæ Fennicæ Patronum imagine illa depictum sisti, manifestum reddunt (596). Scutum vero ante illum erectum, pedes suos tegens, corpusque premens homicidæ jacentis, insigne gentilitium *Conradæ* Episcopi spectandum præbere videtur, *Caprum* nempe *nigrum*, *cornibus rubris*, *in campo flavo* (si coloribus fidentum est in exemplo Bibliothecæ Academicæ conspicuis, quibus tamen similes etiam exemplum Generosiss. D:ni FREDENHEIM exhibere, accepi) *pedibus posterioribus nixum, anterioribus in altum levatis, quasi saltum daturus, aut pugnaturus* (597). A sinistra parte Episcopus (quod mitra Episcopalis capiti suo imposita demonstrat, post quem adstat Clericus, Canonicus ut videtur, pedum ejus portans), a dextra alius Prælatus, genibus uterque provolutus, virum sanctum venerantur; manibus scuta tenentes, quorum alteri, quod Episcopus gestat, *crux rubra in campo flavo*, alteri *stella candens, supra quam crux alba conspicitur, in campo fusco*, inscriptæ habentur. Quumque dubitari vix possit, quin alter horum Prælatorum (post quem Clericus, fortasse Canonicus, junctis manibus quasi orans

(596) Ita enim ubique depictum fuisse, deprehendimus. Cfr. PERINGSKÖLD *Monum. Ullerak*, p. 128 (& FONTENII *Diff. de S. Henrico*). Quare ut Aquila Jovem, Pavo Junonem &c. olim apud Græcos designavit; ita S. *Henricum* ex conculcato sub pedibus suis hoc inimico atque interfectore suo mox agnosci putamus: quam rem, in nostro exemplo, etiam veneratio a Prælatis adstantibus ei præstita, confirmat.

(597) Eadem insignia, sedem suam in Templo Sagueni olim distinxisse reperimus: de quo in *Diff. illius parœciæ descriptionem* exhibente, (*Beskrifning öfver Sagu söhn i Åbo lähn* p. 3) a Maxime Rever. Archiprap. CHRIST. CAVANDER olim hic Aboæ (Præside Celeberr. PETRO KALM) 1753 edita legitur: - en Biskops Bänd, ester gamla tidens sätt, wäl utarbetad, uti hwillen också en liten Bock eller gumie i fullt språng, är utskuren. Denna bänd skal Biskopen i Åbo *Comrad Bitze* låtit uppsättig.

orans conspicitur) sit *Magnus Nicolai de Särkilax* (Stiern-
 Fors), tempore Missalis hujus editi Præpositus Aboënsis,
 (postea Episcopus), quem suæ gentis insignia, ab eo qua-
 li ostensa, manifesto produnt: difficile fuerit, in altero
 illo, Episcopalibus ornamentis insignito, *Conradum* no-
 strum non agnoscere, qui gentilitio scuto S. *Henrico*
 quasi consecrato, in minori illo quod manibus gestat,
 nonnisi crucem, muneris sui signum, expressam offert.
 Sed hæc hætenus.

Singularem rebus nonnullis Episcopi nostri lucem,
 cum literæ affundant Pontificis Romani ad Præpositum
 datæ Aboënsis (*Magnum Nicolai*, sæpe nobis laudatum)
 antequam ad consilia gesta que Antistitis hujus politi-
 ca consideranda procedimus, illas subjungendas putavi-
 mus (598).

Ex-

(598) "Sixtus (IV) Episcopus, servus servorum dei, dilecto filio,
 "Præposito Ecclesie Aboënsis, salutem & apostolicam benedictionem. Re-
 "gimini universalis Ecclesie, immeriti, disponente Domino presidentes,
 "ad ea partes nostri officii libenter dirigimus, per que Prelatorum ec-
 "clesiasticorum statui valeat & indemnitatibus provideri. Exhibita si-
 "quidem nobis nuper pro parte venerabilis fratris nostri *Conradi*, E-
 "piscopi Aboënsis petitio continebat, quod ipse, qui tempore quo ecclesie
 "Aboënsi tunc vacanti in Episcopum prefectus extitit & pastorem, iura-
 "mento, ut moris est, prestitio promisit, quod apostolorum limina certis
 "tunc expressis successivis temporibus visitaret, propter parcium illarum
 "a Romana curia distanciam & guerras que in eisdem partibus vigne-
 "runt, limina predicta hætenus minime visitavit, & inadvertenter quen-
 "dam clericum sue dyocesis ad minores & subdiaconatus ordines eadem
 "die promovit, ac dum una cum t. t. *Dacie & Svecie Rege*, a quo
 "tunc ipse Episcopus feuda tenebat, ab ipsius Regis inimicis in certo
 "loco obsidione teneretur, suos familiares ad liberandum se & sua, una
 "cum dicti Regis familiaribus, ad id impulsus jussu Regis prefati misit,
 "qui in bello, in quo hominum strages subsequuta extitit, interierunt, perju-
 "rii & suspensionis ac alias ecclesiasticas censuras & penas in tales pro-
 "mulgatos incurrendo, ac illis ligatus, Missas & alia divina officia cele-